హాలికులు కుశలమా!

అసలు సిసలైన 'ఉన్మాదం మాట కేమిగానీ, దాని నీడల్ని మాత్రం పరికిస్తే పిచ్చి వెయ్యి రకాలు. ఒకటి రెండు గంటలపాటు 'పుస్తక' మంటూ పేర్కొనదగిన వస్తువు కంటికి కనిపించకపోతే మతిపోయి నట్టుండడం అలాంటి ఉన్మాదచ్ఛాయల్లో ఒకటి గాకపోదు. ఆ ఊరిలో, ఆ చలికాలపు సాయంకాలం వేళ నా కెదురైన పరిస్థితిగూడా అదే!

నే నా వూరికి వెళ్ళింది రాయదుర్గం నరసప్పగారిని కలుసుకోవడానికి కాదు: అసలాయన ఆ వూరిలో వున్నాడని నాకు తెలియదు. ఏదో స్వకార్యం మీద ఆ వూరు వెళ్ళడం జరిగింది. వెళ్ళడమే తడవుగా పని ముగిసింది. కానీ వెను వెంటనే తిరిగి రావడానికి మాత్రం వీల్లేక పోయింది. అది చాలా చిన్న కుగ్రామం. దానికీ ప్రపంచానికీ వున్న లంకె ఒక్కటే బస్సు. అది మధ్యాహ్నం పన్నెండు గంటల కక్కడికి వచ్చి, వెంటనే తిరుగు దారి పడుతుంది. మూడు వైపులా కొండలు: ఓ వైపున రోడ్డు. రోడ్డు కొక ఫర్లాంగు దూరంలో వూరు. మామిడి తోటల గుబుర్ల వెనుక నక్కి కూర్చోవడం వల్ల అక్కడొక వూరుందన్న సంగతి ఆ వూరిలోకి వెళ్ళిన తర్వాతగానీ తెలియదు. వెలుగు ముఖం చూడకుండా, భూగర్భంలో ఎంతకాలం మనవచ్చునన్న విషయం పైన యిటీవల కొందరు శాస్త్రజ్ఞులు పరిశోధనలు కల్పించినట్టు వినికిడి. వార్తాపత్రిక, రేడియో, సినిమా మొదలైన వ్యాపకాలేవీ లేకుండా మానవులు అచ్చమైన ప్రకృతిమాత బిడ్డల్లా బ్రతకవచ్చునని నిరూపించడానికి ఆ వూరి నొక ప్రయోగశాలగా రూపొందించారేమో తెలియదు. ఏ దూరపు బంధువుతో నైతే పనిబడి ఆ వూరికి వెళ్ళానో, ఆ దూరపు బంధువు బహు కార్యవ్యగ్రుడు. అతిథి సత్త ముడిపట్ల ఎంతగా గౌరవాభిమానాలున్నప్పటికీ, పాప మతనికి పది నిమిషాలపాటు వింపాదిగా మాట్లాడటానికి తీరిక చిక్కడం లేదు. అది బొత్తిగా రైతుల ఇల్లు. కిటికీలు తక్కువ. ఉన్న కిటికీలు గూడా మూయబడి వున్నాయి. ఏనాటి పాలిగారో గానీ అది మాసిపోయి నల్లటి గచ్చులా తయారైంది. పెద్దల వాడుకలో అలాంటి యిళ్ళ పేరు 'చుట్టు తవం

తులు', నవ నాగరిక ప్రపంచంలో మారిన, మారుతున్న యిళ్ళతో దానికి పోలిక లేదు. పేటకూ, పట్టణానికి మధ్య త్రిశంకు స్వర్గంలాంటి పరిణామ దశలో ఉక్కిరి బిక్కిరౌతున్న స్వస్థలంలో సరిగ్గా ఇలాంటి యిల్లే నాకుంటే యిందులో ఏయే తావుల్లో పుస్తకాలు పేర్చి పెట్టడానికి వీలుంటుందో అలాంటి తావు లన్నింటి లోనూ నా చూపులు పుస్తకాల కోసం గాలించాయి. అలమరాలో గుమ్మడి పళ్ళు, జాజికాయల పెట్టెలో త్రాళ్ళు, తాళికలు ; దేవరింటిలో తలుపు చెక్కలపైన గోడ కానించి పెట్టిన బెల్లం ముద్దలు ; ఇంకా ఎర్ర గడ్డల గుత్తులు, మత్రాకుల తోర ణాలు....

ఇంతలో ఏ పారకోసమో, పలుగు కోసమో గృహస్థుడు లోపలికి వచ్చారు. వస్తూ 'ఏమిటో పరకాయించి చూస్తున్నట్టున్నారు.' అన్నాడు.

"మరేం లేదు. కాలక్షేపం కోసం ఏదైనా పుస్తకం దొరుకుతుందేమోనని..."

"పుస్తకాలా ! ఆ పంట మా పొలాల్లో పండడం లేదండీ బావగారూ ? అంతగా మీకు కావలసివస్తే రాయదుర్గం నరసప్పగారి దగ్గరకు మనిషిని పంపాలి..."

రాయదుర్గం నరసప్పగారు!

లోకమంతా గొడ్డుపోయినట్టు ఆయన ఈ వూరిలో వున్నాడా?

పగ్గాలు తెంచుకుని ఆవులు పొలాల్లోకి జొరబడినట్టుగా నా ఆలోచనలు గతంలోకి పరుగు తీశాయి.

మూడు దశాబ్దాల కిందటి మాట. ఒకానొక ఉన్నత పాఠశాల ఆవరణలో ఆయనను మొదటి సారిగా చూశాను. చూచినప్పుడు ఆయన అక్కడి తెలుగు పండితుడని తెలియదు. కోర మీసాలు, పద్ధతి లేకుండా కట్టుకున్న తల పాగా, పొడుగాటి కోటు, మెడకు రెండు చుట్లు తిరిగి యిరువైపులా క్రిందికి వ్రేలాడుతున్న అంగ వస్త్రము, పాదాలకు కిర్రు చెప్పులు. పండితుడైతే అయ్యాడు గానీ, ఆయన అందుకు తగ్గ వేషాన్ని మాత్రం సంతరించుకున్నట్టు మాత్రం లేదు. వేషం కన్నా వాచికమూ, ఆంగికమూ ముఖ్యమైనవే! కాదనలేము. కానీ మొట్టమొదట కంటికి కొట్టవచ్చినట్టు కనిపించేది వేషమే! నరసప్పగారు పాఠం ఎలా చెప్పగలరో ఆ పనికి ఆయన ఎంతగా తగుదురో లోకులకు తెలియదు. వారి దృష్టిలో ఆయన

వరసలో ఎద్దుల బేరగాడిలా వుండేవాడు. బటవా సంచీ భుజానికి తగిలించుకుని సంతకు వెళ్తున్న పెదకాపులా వుండేవాడు.

అది జిల్లా కేంద్రంలోని ఏకైక ఉన్నత పాఠశాల. జిల్లాలో పది పన్నెండు మిడిలిస్కూళ్ళుండేవి. మిడిల్ స్కూల్ నుంచి హైస్కూలుకు వెళ్ళడమంటే, ఆనాడు యింజనీరింగులో సీటు దొరికినంత సంబరంగా వుండేది. ఫోర్తుఫారంలో చేరిన నెలనాళ్ళకే నరసప్పగారు నన్ను తన అభిమాన శిష్యుల జాబితాలో చేర్చుకున్నారు. వేపమాను వీధిలో దర్గా వెనుకవైపున వున్న యింట్లో నరసప్పగారి కాపురం. మళ్ళీ నాలుగైదు వీధులు దాటి వెళ్ళవలసి వున్నందున, నేను ఆయన పుస్తకాలను తీసుకెళ్ళడానికి ఉపకరించే వాణ్ణి. ఆ కించిత్తు పనిని నాపైన మోపడానికి గూడా ఆయనకు మనస్కరించేది గాదు. 'ఒరే అబ్బీ! నువ్వు వ్రేలెడంత లేవు. నా పుస్తకాల బరువు క్రింద నువ్వు నలిగిపోవడం నాకిష్టం లేదు' అనేవాడాయన.

నరసప్పగారి వెంట నడవడానికి అలవాటు పడిన క్రొత్తలో నా కొక విషయం తెలిసింది. ముందువైపున మాత్రమే దీపాలు వెలుగుతున్న కారులాంటి వాడు నరసప్పగారు. కన్నెదుట కనిపించేది కాంతి. వెన్నంటి వ్యాపించేది చీకటి. నరసప్పగా రెదురు రాగానే భయభక్తులు ముఖంలోకి తెచ్చుకుని నమస్కారాలు వల్లించే వాళ్ళందరూ. ఆయన తమను దాటుకోగానే వెకిలి నవ్వులు నవ్వుకునేవారు. ఆ వెకిలి నవ్వుకు అంతరార్థ మేమిటో నా కాదిలో తెలిసింది గాదు. క్రమక్రమముగా కారణాలు బోధపడుతూ వచ్చాయి. నరసప్పగారు నిఖార్సయిన పండితుడు కాదన్నది మొదటి కారణం. నేతిబీరకాయలా, కాకిబంగారులా ఆయన నకిలీ పండితుడని తాత్పర్యం. నరసప్పగారు జిల్లాబోర్డు ప్రెసిడెంటుగారిని దర్శించి ఆయనగారిపైన పంచ రత్నాలు చదివారు. ఆయన తెగ మురిసిపోయిన వాడై నూటపదహార్లు సమర్పించుకోబోయాడు. "అబ్బే నాకు డబ్బెందుకండీ! పండిత పదవి నిప్పించండి" అన్నాడు నరసప్పగారు. అలాగే పొమ్మని ప్రెసిడెంటుగారు వరప్రదానం చేశారు. రెండో కారణం: ఆయన పాఠాన్ని పాఠంలా చెప్పడు. పురాణంలా చెబుతాడు. మూడో కారణం : ఏ పాతకాలం నాటి పరీక్షలోనో కడ తేరి పండితుడు కావడానికి కనీసపు టర్హతను సంపాదించుకున్నా డంతే గానీ, ఆయన సాంగోపాంగంగా బడిలో చదువుతున్న పాపాన పోలేదు. అందువల్ల

ఆయనకు విద్యార్థులను పరీక్షలకు తయారు చెయ్యడం తెలియదు. నాలుగో కారణం: ఆయనకు యింగ్లీషులో సంతకం పెట్టడమైనా చేతగాదు.

నరసప్పగారి పట్ల బడిలో ఎంతగా తేలిక భావాలు వ్యాపించి వున్నప్పటికీ స్వభాషాభిమానుల పాలిటికి ఆయన యిల్లొక తీర్థవాటికలా కనిపించేది. పండుగలకు, పబ్బాలకు అక్కడ కావ్యగానాలు కొనసాగేవి. ఎంతో కొంత సాహిత్యాభిమాన మున్న పురజనులు గూడా కొందరు వాటిల్లో పాల్గొనేవారు. వారిలో ఎవరైనా "అబ్బో, తెలుగు బలగం చాలా పెద్దదే!" అంటే, "బలగం కాదండీ! ఇది తెలుగు పేదోలగం" అంటూ నరసప్పగారు సరిదిద్దేవారు. చెప్పడానికి కావలసిన పాఠం చెప్పడం కన్నా, సాధన సంపత్తిని సమకూర్చుకోవడం కన్నా, ఆత్మస్తుతికీ పర నిందకే కాలాన్ని ఎక్కువగా సద్వినియోగం చేసుకునే పద్ధతి నరసప్పగారికి అలవడింది గాదు. తీరిక దొరికినపుడల్లా ఆయన బుద్ధి పద్యాల అల్లికపయిన పరిశ్రమిస్తుండేది. కవితా సరస్వతికి రోజు కొక్క పద్యమైనా ఉపాయనంగా సమర్పిస్తేగానీ ఆయనకు నిద్ర పట్టేది కాదు. లౌకిక విపణి వీధిలో పద్య రత్నాలకున్న గిరాకీ చాలా తక్కువ. బొత్తిగా లేదన్నా తప్పులేదు. మరయితే అంతటి దీక్షతో పెంపొందించుకుంటున్న ఈ పద్య సంచయాన్ని ఆయన ఏం చేసుకోబోతున్నాడన్నదే నా కర్థంగాని విషయం.

బడి విడిచి పెట్టి ప్రపంచంలోకి రావడంతో భౌతికంగా నరసప్పగారికి దూరం గావడం జరిగింది. అయినా ఆయన జీవిత విశేషాలు అప్పటికప్పుడు గాకపోతే మానే, కొంత ఆలస్యంగానైనా తెలిసి వస్తుండేవి. అయిదారేళ్ళ వ్యవధిలో ఆయన స్వంత డబ్బు వెచ్చించి నాలుగైదు కావ్యాలను ముద్రించారు. వాటిలో ఆయన అమ్ముకోగలిగినవి స్వల్పం. ఉచితంగా పంచి పెట్టిన వాటి సంఖ్య అసల్పం. అలా ఉచితంగా పంచి పెట్టడానికైనా మనుషులు దొరక్క ఎన్నో పుస్తకాలు బీరువాల్లో మ్రగ్గిపోతూండేవి. ఈ మొదలు చెడ్డ బేరం నిశ్చల కాసారం లాంటి ఆయన చిత్త వృత్తిపైన మానని గాయంలా దెబ్బ దీసింది. ఇటి హాసాలకూ, ప్రబంధాలకే దిక్కులేదు. ఇక కావ్యా లెవరు చదువుతారు లెమ్మన్న నిరాశా నిస్పృహలు ఆయనను చుట్టుముట్టాయి సందు చూచుకుని పుస్తకాల వ్యాపారులు కొందరు ఆయనను దగా చెయ్యడంలో కృతకృత్యులయ్యారు. సాహిత్యాభిమానిగా పేర్గాంచిన పెద్ద మనిషి ఒకతను ముద్రణాభారం వహించగలనని నమ్మ బలికి కొని నెలవాత పుస్తకాలను పట్టుకెళ్ళి, దినం మంచిదని పగలే దొంగ

తనానికి దిగినట్టుగా వాటిని తన పేరుతోనే అచ్చు వేయించుకున్నాడు. పులిమీద పుట్రలాగా ఎన్నడూ లేనిది నరసప్పగారు కొంత అనారోగ్యానికి గూడా గురయ్యారు. మూడు మాసాల దీర్ఘకాలం సిక్ లీవు పెట్టి యింటిదగ్గరే గడప వలసి వచ్చింది. ఆ సందర్భంలో ఒకసారి ఆయనను చూడ్డానికి వెళ్ళాను. అప్పుడప్పుడే ఆయనలో ఒట్టతల లక్షణాలు పొడసూపుతున్నాయి. గడ్డం దట్టంగా పెరిగింది. ఆ సంవత్సరం ఆరునెలల పొడుగునా జడివానలు కురిసి ఆయన కాపురమున్న యింటిలో పెరటివైపున రెండు గదులు కూలిపోయాయి. తీసుకెళ్ళిన చీనీపళ్ళు ఒలిచి పెడుతూ, యిల్లు మార్చడం మంచి దేమోనని సూచించాను. ఆయన నీరసంగా నవ్వారు. "ఒరేయ్ రాజూ! ఇల్లేకాదు. ఊరే మార్చవలసి వచ్చేటట్టుంది," అన్నాడు.

"ఎందుకండీ?" విస్మయంతో ప్రశ్నించాను.

"ఎందుకంటె- ముందొచ్చిన చెవులకంటే వెనకొచ్చిన కొమ్ములు వాడి గనుక ! నీకు తెలియదేమో. యిప్పుడు స్కూలు కొక క్రొత్త తెలుగుపండితుడు వచ్చాడు. మడిమలదాకా తొడుక్కున్న పొడుగాటి షరాయివాడు. చొక్కా నందులోనే దోపుకున్నవాడు. వుంగరాల జుట్టువాడు, తూనీగ మీసాలవాడు. మీ యింగ్లీషు మాష్టార్లందరూ అతగాడి ముందు బలాదూరు..."

"కానివ్వండి, మన కేం నష్టం!"

"లాభ నష్టాల ప్రసక్తిగాదు. ఆత్మాభిమానం కృంగి కుంచించుకపోతుంటే ఎలా భరించడం ? క్రొత్త పండితుడు వచ్చాడన్నానుగదూ! అయ్యవార్లకందరికీ అతడి వాలకం నచ్చింది. వెంటనే నామాలుపెట్టి, వైష్ణవం యిప్పించి తమ మతంలో కలిపేసుకున్నారు. ఎటొచ్చీ వెలివేయబడ్డవాణ్ణి నే నొక్కణ్ణే."

"ఇదిగూడా మీకు క్రొత్తగా ఎదురైన యిబ్బంది కాదే!"

'నీకు తెలియదట్రా రాజూ! మూరెడెచ్చూ తక్కువా అయితే నేను లెక్కపెట్టేవాణ్ణిగాను. ట్రాక్టరులా దున్నుక పోయేవాణ్ణే! కానీ తా మేమో గిరిశృంగాలపైన నిల్చునట్లు ఎదుటివ్యక్తి అగాధంలో పడివున్నట్లు భావించి, ఆ భావనకు తగ్గట్లుగానే ప్రవర్తించేవాళ్ళతో ఎంతకాలం బ్రతకగలం? పితూరీలు చెప్పడం నాకు చేతగాదని నీకు తెలుసు. కానీ ఒక చిన్న దృష్టాంతం చెబుతాను. స్కూలుకి

మధ్యనే రేడియో ఒకటి కొన్నారు. అందులో ఓ పాట వినవస్తోంది. నే నూరు కోలేక అది గీతగోవిందంలోని దన్నాను. "కాదండి! అది ఫలానా సినిమానిది" అన్నాడు కొత్త తెలుగు పండితుడు. "ఆ విషయం నాకు తెలియదు. ఆ పాట మాత్రం గీతగోవిందం లోనిదే! నేను చూచాను" అన్నాను. 'అలాగా? ఆ సినిమా నేను చూడలేదు" అన్నాడు క్రొత్త తెలుగు పండితుడు. అని, అంతటితో ఎక్క దూరుకున్నాడు ? కలలోనుంచి తటాలున మేలుకున్నట్టుగా "అబ్బే, మీరు పొర బాటు పడుతున్నారండీ! ఆ పేరుతో సినిమా రానేలేదు" అన్నాడు. ఎదుటి వ్యక్తిని చిత్తుచిత్తుగా ఓడించేశాడు గదూ! ఒళ్లల్నీ చిదకబాదేస్తూ సహోపాధ్యాయుల దొకటే చిరునవ్వు.

రాజహంసను చూచి కొంగలు నవ్విన కథ జ్ఞప్తికి వచ్చింది. నరసప్పగారు చెప్పుక పోతున్నారు.

"విస్సన్న చెప్పిందే వేదం. నువ్వూ నేనూ చెబితే అది వేదం ఎలాగౌ తుంది? వచ్చినవాడు సీనియరు తెనుగు పండితుడు. ఆ మాట నువ్వూ నేనూ చెప్పిందిగాదు: పై అధికారులే చెప్పారు: నమ్మకపోవడం ఎవడితరం? నేను కనీసం జూనియర్ తెనుగు పండితుణ్ణయినా కాను. అన్ట్రెయిన్డ్ జూనియర్ పండితుణ్ణి-యింగ్లీషు రాకపోవడం వల్ల: యోగ్యతా పత్రాలు లేకపోవడం వల్ల! నా జీతముంది చూచావూ. అది మాచకమ్మ! దానికి ఎదుగూ, బొదుగూ లేదు. పోగా పాత హెడ్మాస్టరుగారి హయాంలో అదొక రకంగా వుండేది. ఆయన వయో వృద్ధుడు. ఆయన అన్నా, నేను విన్నా అంత బాధగా వుండేదికాదు. ఆయన స్థానంలో ఓ కుర్ర హెడ్మాస్టరు వచ్చాడు. ఈయనకు అయ్యవార్లు సక్రమంగా పాఠాలు చెప్పడంకన్నా, తనకు లొంగి వుండడం ముఖ్యం. నీ శరీరం నీదే నని నువ్వనుకుంటావు. అది వట్టి భ్రమ. అది హెడ్మాస్టరుగారి కదలికలకు అను గుణ్యంగా తనను తాను మలచుకునే ఒక సజీవ యంత్రం. హెడ్మాస్టరుగారు కనిపించాడుటో, అది తల కిందికి వంచి, కుడిచేతిని పైకెత్తాలి. హెడ్మాస్టరుగారు రొండ్సు వచ్చాడుటో, అది షాకు తిన్నట్టుగా లేచి నిల్చోవాలి. హెడ్మాస్టరు నోరు తెరిచాడుటో, అతడి మాటలలో లేని ఛలోక్తిని గూడా గుర్తించి, ఇది గూడా నోరు తెరచి చిరునవ్వులు ఒలకబోయాలి. ఆ మాత్రానికే తృప్తి పడక ఈ శరీరా లను మరింతగా తన అదుపులోకి తెచ్చుకోడానికి వీలుగా, వాటికి తగిలించవలసిన

దుస్తులను గూడా నిర్దేశిస్తూ ఈ హెడ్మాస్టరుగా రొక చట్టాన్ని జారీ చేశారు. నిజానికి అలాంటి దుస్తులు ధరించుకోడం చాలామంది కిష్టంలేదు. కానీ వాళ్ళందరూ కలిసి ఓ చిట్కా కనిపెట్టారు. "మొట్టమొదట నరసప్పగారు గనుక ఈ నియమాన్ని ఆచరణలోకి తెస్తే, వెనువెంటనే మే మందుకు తయార్" అంటూ వాళ్ళు హెడ్మాస్టరుగారికి విన్నవించుకున్నారు. ఇక చూచుకోరా రాజూ! మెమోలకు పైగా మెమోలు నాకు! ఏం చెప్పమంటావురా బాబూ! ఆలు చచ్చినవాడే అందరికీ లోకువ..."

"అన్నారూ! అంతమాట కూడా అన్నారూ!" అంటూ తులసమ్మ గదిలో ప్రవేశించింది. అమంగళం శాంతించాలని నేను మనసులోనే అనుకున్నాను.

"ఐనా నాకీ దండన రావలసిందేరా రాజూ! మొదట తెలుగు పండితుణ్ణి అయినందుకు. అంతకంటె ముందుగా పెద్దలు వెళ్ళిన దారంట వెళ్ళనందుకు, బెస్తవీధిలో పువ్వుల దుకాణం పెట్టినందుకు నాకీశిక్ష కావలసిందే! కుర్రవాళ్ళకు సాహిత్యం నూరిపోయాలనీ, కావ్యాలు వ్రాద్దామనీ, తద్వారా శారదోసన చేద్దామనీ నే నెన్నో కలలు గన్నాను. ఆ కలలన్నీ కల్లలైపోయాయి. ఇదిగో, ఈ యిల్లు కూలినట్లుగానే నా ఆశలుకూడా కూలిపోయాయి. ఇక నే నీ యిల్లు ఖాళీ చేశానంటే ఈ ఉద్యోగం వదలి పెట్టినట్లే!"

అది పన్నెండేళ్ళ క్రిందటిమాట. నరసప్పగారు అనడమేకాదు. అన్నంత పనిగూడా చేశారు· ఉద్యోగానికి రాజీనామా యిచ్చిన తరువాత ఆయన ఏమైందీ, ఎక్కడికి వెళ్ళిందీ తెలియదు.

కాలప్రవాహంలోపడి, ఏదో ఒక పాయవెంట వెళ్ళిపోతూ, ఆనాడూ కనుమరుగైపోయిన ఆ పడవ మళ్ళీ ఈనాడు ఇక్కడ తేలిందని తెలియగానే నా మనసు వేగిరపడిపోసాగింది. నా కాళ్ళు నన్ను అప్రయత్నంగా నరసప్పగారి సన్నిధికి తీసుకెళ్ళసాగాయి.

• • •

తీరా వెళ్ళేసరికి నరసప్పగారు ఇంట్లోలేరు. భార్య మూలంగా ఆయన ఆచూకీ తెలిసింది.

పల్లెకు వెనుకవైపున ఓ అరమైలు దూరంలో గుట్ట ఒకటి కనిపిస్తుంది. గుట్ట చుట్టూ వందల సంఖ్యలో ఊడలు దిగిన మర్రిచెట్లున్నాయి. ఆ వటవృక్ష సము

దాయానికి పెట్టని కోటలా మధ్దులూ, నేరేళ్ళు బారులు తీర్చివున్నాయి. ఈ వృక్షపంక్తికి అనుకుని సన్నని ఏ రొకటి ప్రవహిస్తుంది. ఆ ఏటి కిద్దరిని కొన్ని మామిడిచెట్లు: ఆ మామిడిచెట్ల దగ్గిరినుంచే ప్రారంభమౌతుందట నరసప్పగారి తోట...

ఆ మామిడిచెట్ల సంఖ్య కొద్దిపాటిది. ఐతేనేమి, ఏపుగా పెరిగి శతసహస్రానేక శాఖలతో దశదిశలకూ వ్యాపించి, మొదళ్ళదగ్గర ఇద్దరు మనుషులు బారలు సాచినా మిగిలిపోయేంతటి బలుపుతో, ఎలాంటి ఝంఝూమారుతానికైనా తలవంచని ఠీవిని మోరుస్తూ అవి గంభీరంగా నిల్చివున్నాయి. ఆ మామిడిచెట్లనుగూడా పొదివి పట్టుకున్నట్టుగా వ్యాపించివున్న దట్టమైన కంచె కక్కడ వేయబడివున్న వెదురు తడికల తలుపును తీసుకుని మెల్లిగా లోపలకు వెళ్ళాను. ఎండిపోయిన మామిడాకు పరుపులకు మధ్య సన్నగా వంకరలు తిరిగిపోతున్న కాలిదారివెంట దాదాపుగా నూరంగలు వేసినంతదూరం నడిచాను. అక్కడికి మామిడిచెట్లనీడ ఆఖరైపోయింది. ఎట్టఎదుట ఎత్తుగా పోసివున్నది ఓ మట్టిగనుమ. గనుమ పైకెక్కి నిల్చున్నాను. కనుచూపు ఆనినంతమేరకు భూదేవి పచ్చనిచీర కట్టుకున్నట్టున్న పంటపొలాలు. ఆ పొలాలమధ్య నరసప్పగారి కోసం నా చూపులు ఆతురతగా వెదకుతున్నాయి.

గొంతు వినిపించింది.

"ఎవరక్కడ? ఇదిగో ఇక్కడున్నానురా అబ్బీ!" తిరిగి చూచాను.

అవే కిర్రుచెప్పులతో, అదే ముతకాలుచేతుల చొక్కాతో, కప్పుకున్న శాలువతో, నెరసిపోయిన బొద్దు మీసాలతో, దుడ్డుకొయ్యలాంటి చేతికర్రతో అరటిచెట్ల నడుము నిల్చున్న నరసప్పగారు కనిపించారు.

"నమస్కారమండీ మేష్టరుగారూ! మీ రీవూరిలో వున్నారని ఓ గంట క్రిందట తెలిసింది. ఇక్కడున్నారని పదినిమిషాలక్రితం తెలిసింది. హారికులకు కుశలమేనటండీ మేష్టరుగారూ?"

"నువ్వట్రా రాజూ! భద్రంగా రావాలి మరి. క్రిందకి చూడకుండా నడిస్తే గనుమపైన కాలుజారుతుంది...

క్రిందికి దిగి, చిన్నకాలువ నొకదాన్ని దాటుకుని సన్నటి గనుమపై కొచ్చేశాను. స్వాగత మిస్తున్నట్లుగా నాలుగడుగులు ముందుకువచ్చి, భుజంపైన చేయి వేసి నన్ను దగ్గరికి తీసుకుంటూ "అబ్బ! ఎంతకాలానికిరా రాజూ!" అన్నారు

నరసప్పగారు. ఒకటి రెండుక్షణాల తర్వాత "నిన్ను కలుసుకోడంకోసం మాత్రమే గాదు. "హాలికులకు కుశలమా' ప్రశ్నించావుగదా; అలాంటి ప్రశ్నకోసం గూడా ఎంతోకాలంనుంచీ వేచివున్నాను..." అన్నారు.

"అలాగటండీ మేష్టరుగారూ! ఐతే అడగవలసిన ప్రశ్నే అడిగానన్న మాట !"

"కాని ఇందుకు నువ్వు నన్ను జవాబు చెప్పనివ్వాలి మరి..."

"అంతకంటేనా? మిగిలిన వివరాలు కావాలిస్తే తీరిగ్గా అడిగి తెలుసుకుంటాను. మొదట నేను తెలుసుకోదలిచిన విషయం ఇదే!"

"అందుకే చెబుతున్నాను. వ్యక్తి స్వాతంత్ర్యం వున్న దేశంలో ఎవరికిష్టమైన వృత్తిని వారు స్వీకరించవచ్చు. హాలికుడు కవి అయినా, కవి హాలికుడైనా అందులో విడ్డూర మనిపించే దేమీ కనిపించదు కానీ హాలికులకు కుశలమా అన్న ప్రశ్నలో నిగూఢంగా దాగివున్నది వట్టి పరామర్శగాదు- ఎత్తిపొడుపు. "కవిగా ఉదరపోషణ జరగకపోవడంవల్ల. తప్పనిసరిగా మేడి పట్టుకోవలసి వచ్చిన ఓ మాజీకవీ! ఈ వృత్తిలోనైనా నీకు రోజులు సుఖంగా వెళ్ళమారిపోతున్నాయా?" అంటూ సూటిగా అడగలేక, ఇలా ప్రశ్నిస్తున్నావు నువ్వు. కాదనగలవట్రా రాజూ?"

"ఏమిటోనండీ మేష్టరుగారూ ? నేనంతదూరం ఆలోచించలేదు," అన్నాను.

"మరులు చాలా చెడ్డదిరా బాబూ! దూడ చనిపోయిందనుకో, చేతపెయ్యను చేసిపెడితేగానీ ఆవు పాలు చేపదు...ధర్మపత్నిని అరణ్యాలకు పంపించేశాడుటో, శ్రీరాముడు సరిగ్గా సీతమ్మలాంటి పుత్తడిబొమ్మను చేసిపెట్టుకోక తప్పిందిగాదు. పూర్వాశ్రమంలో నేను కవిగా, పండితుణ్ణిగా అధ్యాపకుణ్ణిగా బ్రతకడానికి ప్రయత్నించాను. అక్కడ తిండికీ తిరకాసే, సుఖశాంతులకూ నిప్పచ్చరమే ! ఆ బ్రతుకును కాదనుకొని ఇలా ఈ అజ్ఞాత ప్రపంచంలోకి వచ్చేశాను. ఇక్కడ చేతినిండుకూ పనీ, కడుపునిండుకూ బువ్వా దొరుకుతున్నాయి నాకు ! కానీ మనసుకేదో కొరత, బుద్ధికేదో మాంద్యం, అంతరంగానికేదో శోభ ఎదురు కాసాగాయి. మనిషి స్వభావానికీ, వాడు చేస్తున్న పనికీ సామరస్యం లేకపోతే, బ్రతుకు బ్రతు

కంతా ఒక తీవ్ర సంఘర్షణగా పరిణమిస్తుందేమో! సరిగ్గా అలాంటి పరిస్థితే ఎదురైంది నాకు! ఒక విధంగా అదొక ఉన్మాదంలాంటి స్థితి. అందులోనుంచి కోలుకోడానికి చాలాకాలం పట్టింది..."

"ఎలా కోలుకున్నారు?" అప్రయత్నంగా ప్రశ్నించాను.

"అదే చెబుతున్నాను. ఇరుసుకూ, చక్రానికీ ఏనాటికీ ఘర్షణ తప్పదు. కాదంటే ఇరుసుకు కందెనవేసి ఘర్షణను మనం అదుపులోకి తెచ్చుకోవచ్చు. నే నదేపని చేశాను. దేనినుంచి దూరమై పోవడంవల్ల పెన్నిధిని పోగొట్టుకున్నట్టుగా బాధపడ్డానో, ఆ కావ్యజగత్తు నంతటినీ తీసుకొచ్చి, ఈ పొలాల్లోనే నెలకొల్పుకున్నాను..."

చుట్టూరా కలయజూస్తున్నాను. ఏవైపు చూసినా చెట్లు, తోటలు, పైర్లు, కూరగాయలపాదులే కనిపిస్తున్నాయి.

"ఇదిగో. ఇక్కడున్నాయే – ఈ చెట్లు ఎలా కనిపిస్తున్నాయి నీకు?"

"అవి కొబ్బరిచెట్లు – ఎలా కనిపిస్తాయి? కొబ్బరి చెట్లలాగానే కనిపిస్తున్నాయి. వరుస కారుచొప్పున మూడు వరుసల్లో మూడార్ల పద్దెనిమిది కొబ్బరిచెట్లు..."

ఒక్కొక్కచెట్టు ఒక్కొక్కపర్వం చొప్పున ఇదే నా పొలాల్లో నేను ప్రతిష్ఠించుకున్న మహాభారతం. రాతిలో భగవంతుణ్ణి చూడగా లేనిది, స్థావర జగత్తులో సాహిత్య జగత్తును చూడడం అబ్బురమట్రా రాజూ!"

ఆయన కది అబ్బురం కాకపోవచ్చు. కానీ నా మట్టుకు నేను మాత్రం నా నివ్వెరపాటును కప్పిపుచ్చుకోలేకపోయాను.

"వివరించి చెప్పకపోతే నాకు నిజంగానే పిచ్చిపట్టిందని నువ్వనుకోవచ్చు. నా కారణాలేవో నా కున్నాయి నాకు తెలిసిన సాహిత్య ప్రపంచంలో భారతం కన్నా ఉన్నత సృష్టి కానరాదు అలాగే మహోత్తాలమైనవి. ఈ కొబ్బరిచెట్లు. ధర్మాధర్మాల మధ్య జరిగే పోరాటానికి ఈ జగన్నాటకరంగం ఒక నిరంతర క్రీడావేదిక. అందులో ఎన్నటికైనా ధర్మానికే విజయమని నిరూపిస్తున్నట్లుగా ఆ ధర్మరాజు, ఆ భీముడు ఆ అర్జునుడు మొదలైన పాత్రలు కొండకొమ్ములా కనిపిస్తాయి. జాతిలోని నీతికి బలానికీ ఊపిరిపోసే నమ్మకం యిది. తలపైకెత్తు

కుని నిల్చున్న ఈ కొబ్బరిచెట్లు అరమైలు దూరంనుంచీ ఎక్కడనిల్చుని చూసినా కనిపిస్తాయి. బ్రతుకు సాఫీగా గడచిపోవడానికి తిండి గుడ్డాలాంటి కనీసపు జీవితావసరాలు కొన్ని కావాలిగదా! వాటివరకూ నీకేం భయంలేదని పూచీ యివ్వగలిగే నీ భూసంపద ఇదిగో ఇక్కడే వుంది అన్నట్లుగా ఈ చెట్లు నాకు నమ్మకం చెబుతుంటాయి."

"అర్థమైందండీ మేష్టరుగారూ!" ఈ మాటలు ప్రకాశంగానే అన్నానో, లేక స్వగతంగానే గొణుక్కున్నానో తెలియదు.

"ఈ అరటిచెట్లవైపు చూశావా రాజూ!"

చూస్తున్నాను. స్థానికంగా ఈ జాతిపేరు ఏశాకుల అరటి. ఏడెనిమిది మూరల ఎత్తువరకు పెరిగి, బాగా వెడల్పయిన పొడుగాటి ఆకులతో, నిండిపండిన పంబాలతో చల్లగా కడుపు పండించుకున్న ఆ కదళీతరువులు అందాలనూ, చల్లదనాలనూ వెదజల్లుతూ క్షేత్రేందిర కొక పవిత్రశోభను సంతరిస్తున్నాయి. ఎందుకైనా మంచిదని వాటినిగూడా లెక్కించుకున్నాను. కాలచక్రంలోని ఆకులకు మల్లె వాటి సంఖ్య సరిగ్గా పన్నెండు...

"ఊహించే ఉంటావురా రాజూ! ఇదే నా దృష్టిలో భాగవతం. రోజుకొక అరటిపండు తింటుంటే వైద్యుడితో అవసరం వుండదని సామెత. రకరకాల వ్యాసంగాలతో వేజారెత్తిపోయిన మనసుకు భాగవత పారాయణమే దివ్యౌషధం. కళ్యాణాత్మకమైనవి విష్ణుకథలు. పళ్ళుగా, ఆకులుగా పందిళ్లకు అలంకృతిగా తన సర్వస్వాన్నీ భగవత్ కైంకర్యానికి వినియోగించుకునే అరటిచెట్లుమాత్రం కళ్యాణాత్మకమైనవి గావా?"

"మరైతే రామాయణం మాట ఏంచేశారండీ మేష్టరుగారూ?"

"తొట్టతొలుతనే రామాయణాన్ని గురించి చెప్పి ఉండవలసింది- ఆదికావ్యం గనుక! ఐనా ఇప్పుడు చెబుతున్నానుగా! పెట్టని చలువపందిరిలాంటి ఈ మామిడితోటే నాకు రామాయణం. రామకథను కొందరు అమృతమని సేవించారు. మరికొందరు రత్నాకరమని గ్రుంకులిడి దొరికిన రత్నాలు ఏరుకున్నారు. ఇంకా కొందరు కల్పవృక్షమని కామితార్థాలను యీడేర్చుకున్నారు. ఎందరెందరు ఎన్నెన్ని విధాలుగా కొనియాడినా తనివి తీరనిది రాఘవుని సచ్చారిత్రం కష్ట

నష్టాల ఎదురుతాకిళ్ళలో అసురుసురై పోయిన మానవులపాలిటికి అంతకంటే చల్లటి విశ్రాంతి కేంద్రం మరి ఎక్కడుంటుంది చెప్పు—"

మాట్లాడుతూ నరసప్పగారు ముందుకు నడువసాగారు. అక్కడ ఫలవృక్ష ప్రకరానికి మధ్యగా ఒక మారేడు చెట్టూ. దానిచుట్టూ ముచ్చటగా కట్టుకున్న ఒక రచ్చదిన్నెదిన్నె, పైన కూర్చుంటూ కొనసాగించారు నరసప్పగారు.

"ఈ బిల్వవృక్ష మేమిటో తెలుసా రాజూ! ముక్కంటికి ప్రీతిపాత్రం గనుక దీనిపేరు హరవిలాసం..."

"ఆ లెక్కన మీ తోటలో ప్రబంధాలన్నీకూడా ఉన్నట్లేనటండి మేష్టరు గారూ!"

"ఒకనాటి ఉబలాటం కాదురా రాజూ! ఇది పది పన్నెండేళ్ల శ్రమ. దక్షిణ దేశాలకు తీర్థయాత్ర వెళ్ళినప్పుడు శ్రీరంగంనుంచి ఓ పనస మొలకను తీసు కొచ్చాను. అది ఇంతై అంతై ఇలా ఒక పెద్ద చెట్టయింది కావ్యాల్లో ప్రౌఢ కావ్యం ఎలాంటిదో, చెట్లల్లో పనసచెట్టు అలాంటిది. అందుకే దీనిపేరు ఆముక్త మాల్యద. దాని కటువైపున ఉన్నది!ఘుంతమామిడిచెట్టు. మొదలేదో చివరేదో తెలియకుండా అల్లిబిల్లిగా ఓ పొదరిల్లులా గుబురుగా అల్లుకున్న కారణంచేత అది కళాపూర్ణోదయం మరి. ఇటువైపున ఉన్న నిమ్మచెట్ల సమూహమే మనుచరిత్ర. ఎందుకంటే నీరెత్తిననిమ్మ సుస్థిరత్వానికి ప్రతీకంలాంటిది గనుక! నిమ్మవూరుగాయ పైత్యప్రకోపానికి మంచిమందు గూడా! ఉచితానుచితాలను గమనించకుండా దారంట వెళ్తున్న వాడిపైన మోహవికాలను వెదజల్లడం గూడా ఒక భావప్రకోపమే గదా! ప్రవరుని వైఖరి అందుకు విరుగుడు. పోగా ఆ వైపునవున్న బొప్పాయి చెట్ల వరుసే పారిజాతాపహరణం. అందుకు కూడా కారణం లేకపోలేదు. పాదాలు రెండింటిలోనూ వామపాదమే అయివుండాలన్నా పట్టింపులేదు. కుడిపాదంతో తన్నినాసరే, దోరపక్వం దాటిన బొప్పాయిపళ్ళు తటాలున తొడిమనుండి జారి క్రిందపడిపోయి"

"మీరు చెబుతున్నమేరకు సాగుబడి వివరాలింకా పూర్తికాలేదు మీ కేదా రంలో పంటలింకా దండిగా ఉన్నట్టున్నాయి" అన్నాను.

"నిజం. నిజం! ఇంకా శతకాలున్నాయి. వాటిల్లో రెండుతెగలు. భక్తిని పూలమొక్కలకూ, నీతిని కూరగాయల పాదులకూ ప్రత్యేకించాను. ఆ మల్లెపంది

రుంది చూదావా! అది దాశరథి! ప్రతిదానికి కారణాలు కారణాలంటూ దేవురించటానికి అలవాటు పడిపోయిన ఈ లోకానికి సంజాయిషీ చెప్పవలసిన అవసరం నాకేముందిరా రాజూ! నేను లోకానికికే మీ బాకీపడి లేను. నా కిది కావాలని లోకాన్ని అడగను. ఐనా కొన్ని కారణాలు హృదయానికి మాత్రమే అందుతాయి. బుద్ధికందవు. కానీ నీకు మాత్రం గుండెలోతుల్లోని అంతర్యాన్ని గూడా విప్పి చెప్పేయాలనే అనిపిస్తోంది. నల్లటి దేవుడికి తెల్లటి పూలైతే బాగుంటా యనుకున్నాననుకో! అవి నందివర్ధనాలు. నందీశ్వరుడికి మల్లే నందివర్ధనాలు గూడా ధూర్జటికి ప్రియంకరాలు గనుక ఆ పూల మొక్కలపేరు శ్రీకాళహస్తీశ్వరం; గన్నేరుపూలు నరసింహుడి మిడిగ్రుడ్లలా భయంకరంగా వుంటాయి గనుక ఈ గన్నేరు చెట్లపేరు నారసింహం..."

నరసప్పగారు పైకి లేచారు. చెట్లకివలగా వచ్చి కంచెకు దాపునే వున్న గనుమవెంట నడవసాగారు.

"ఇక్కడ కంచె కల్లుకున్న కాకర పాదుంది చూచావా, దీన్ని వేణుగోపాల శతక మనుకున్నాను. "పెట్టనేరని రండ పెక్కునీతుల పెద్ద - మధ్యవైష్ణవునికి నామాలు పెద్ద" అంటూ వరుసగా నిజాలు చెప్పడం ప్రారంభిస్తే నిష్ఠూరంగానే వుంటుంది. నిజం నిష్ఠూరమైనా ఒంటికి మంచిది. కాకరకాయలుగూడా అంతే! అక్కడ కంచెపైనుంచి కానుగచెట్లలోకి అల్లుకున్న చిక్కుళ్ళలో మూడురకాల తీగలు ముప్పేటగా కలిసివున్నాయి - దబ్బ చిక్కుడు, పొడుగు చిక్కుడు, ఎర్ర చిక్కుడు అంటారు వాటిని! సదుపదేశాల్లో భర్తృహరిసుభాషితాల కున్న స్థానం ఎలాంటిదో, బలవర్ధక ఆహార పదార్థాల్లో చిక్కుళ్ళ కున్న స్థానం అలాంటిది. ఇదిగో, వంగతోట దగ్గరికి వచ్చేశాము. వంకాయలాంటి కూర లేదన్నది నేను చెప్పినమాట కాదు. అనుదినాహారానికి యింతకంటే ఉపయుక్తమైన కూరగాయ మరొకటి లేదు. అందుకే ఈ వంగతోట పేరు సుమతి, అలా చూడు రాజూ, అవే వేమన పద్యాలు."

నరసప్పగారు వేమనపద్యాలంటూ నిర్దేశించి చూపినచోట మిరపచెట్ల పాదు లున్నాయి. జనుల వాడుకలో వాటిపేరు గోలకొండ మిరపకాయలు చూడ్డాని కవి దమ్మిడీకాసంతవి. నేరకపోయి, ఒక కాయ నోట్లో వేసుకుంటే కారం నసాళాని కంటి, నాలుగు చెంబుల మంచినీళ్ళు గ్రుక్కపట్టి త్రాగేయవలసి వుంటుంది.

అపాటికి మేము పంటపొలాలకు దగ్గరగా వచ్చేశాము. కంచెకు లోబడి అర్ధచంద్రాకారం వున్న ఆ పల్లపునేల నాలు గెకరాల విస్తీర్ణ ముంటుంది. రెండంత స్థులుగా ఏర్పాటు చేసివున్న ఆ మాగాణి దిగువభాగంలో వున్నది. చెరుకు తోట: పై భాగమంతా వరిపైరు.

"నా కున్న భూస్థితి యిదేరా రాజూ! కంద గలిగిన నేల కావడంవల్ల శ్రమ పడినకొద్దీ ఫలితం దక్కుతుంది. ఏ పంటయినా బాగా పండుతుంది."

"కృషితో నాస్తి దుర్భిక్షమ్" అన్నారు గదండి మేష్టరుగారూ! మీ భూమి మీకు బువ్వ పెట్టడాన్ని గురించి నాకు సందేహం లేదు. కానీ ఎటొచ్చీ మీరు నాకు మాత్రం యింతదూరం వెదుక్కుంటూ వచ్చానన్న నెనరయినా లేకుండా అరకొరగానే భోజనం పెట్టారు."

"ఏమిట్రా రాజూ!" తెల్లబోతూ అడిగారు నరసప్పగారు.

"కాకపోతే ఏమిటండీ మేష్టరుగారూ! విస్తరిమాత్రం పెద్దదిగానే వేశారు. కొబ్బరి దగ్గరినుంచీ ప్రారంభించి అరటి, మామిడి, నిమ్మ అంటూ కొన్ని పళ్లు వడ్డించి, కాకర, వంకాయ, మిరప వగైరా కూరగాయలతోనే సరిపెడుతూ, అదే భోజనమంటే ఎలా కుదురుతుంది!"

"భలేవాడివిరా రాజూ! మిగిలిన సాద్భక్ష్యాలు నీ వూహకే వదిలిపెడదా మను కున్నాను. ఈ పొలంలో చెరకుతోట లేకపోలేదు! ద్విపదల దగ్గరినుంచీ ప్రారంభించి గేయవాఙ్మయమంతా చెరకుతోటే ననుకోరాదా? వరిపైరు కళ్ళకు కొట్టవచ్చి నట్టుగా కనిపిస్తూనే వుందిగదా! ఎవరి ఆకలికి తగినట్టుగా వారీ రోజుల్లో సేవిస్తున్న కథలు, నవలలు మొదలైనవన్నీ ఈ వరిపంట క్రిందనే జమకట్టుకోగూడదా?"

"ఇప్పుడైనా మీరు పెట్టింది సంపూర్ణాహారమనిపించుకోదు. ఎలాగంటారా మేష్టరుగారూ! ఏదీ చూపించండి చూద్దాం; డిటెక్టివ్ సాహిత్యం ఎక్కడ?"

ప్రయత్నించని దోషం నాది కాదురా రాజూ! ఈ పొలాల్లో ఆ పంట మాత్రం పండింది గాదు, జీవితంలో నాకు నెరవేరని కోరికలు రెండే! మొదటిది: తీరామారా ఒక డిటెక్టివ్ నవలను లేదా బూతు నవలను చదివి ముగించడం, రెండోది: ఈ పొలంలో పొగాకు పండించడం.

ఆ దెబ్బనుంచి నే నింకా కోలుకోనే లేదు. నరసప్పగారు చురకపైన మళ్ళీ ఒక చురక అంటించారు.

"ఐనా నాకు తెలియక అడుగుతానురా రాజూ! మీ ఆధునికులు పొగాకును గూడా ఆహారపదార్థం క్రింద లెక్క గట్టేశారా ఏమిటి?"

నరసప్పగారు నవ్వేసారు. ఆ బోసినోటి నవ్వులు ఓ వెలుగు వెలిగి ఆరి పోయేసరికి చుట్టూరా చిమ్మచీకటే మిగిలింది.

"క్షణాల్లో చీకటి పడిపోయింది. నువ్వు ముందుకొచ్చి నాకు కాస్త దారి చూపించాలిరా రాజూ!"

చీకటిలో సన్నటి గనుమలపైన నడవడం సర్కస్ ఫీట్ లాంటిపని. కంచె దాటుకుని డొంకదారిలోకి వచ్చేసరికి పదినిమిషాలు పట్టింది. ఉండి వుండి నరసప్ప గారొకమాట అన్నారు.

"ఏదో మాటవరుసకు కర్తృత్వాన్నంతా నా పైన వేసుకున్నా నంతేగా నీ పొలాలు సాగుచేయగానికి ఈ శరీరంలో జవసత్వా లెక్కడున్నాయిరా రాజూ! జీవశక్తిలో ఎక్కువ భాగాన్ని నే నా సాహిత్యానికే ధారపోశానో, ఈ పొలాలకే ధారపోశానో ఆ భగవంతుడికే ఎరుక !"

ఏ పూర్వస్మృతుల్లో మునిగిపోయారో గానీ ఆయన మళ్ళీ మౌనం వహించారు.

తూట్లుపడిన నల్లటి డేరాలాంటి ఆకాశం క్రింద ఈవలా ఆవలా దట్టంగా అల్లుకున్న పొదలమధ్య సన్నటి దారిగుండా నడుస్తున్నాము. దగ్గరలో ఎక్కడో కీచురాళ్ళు గీ పెడుతున్న సవ్వడి, పొదల్లో ఏదో సర్పన జారిపోతున్న అలికిడి. అంతకు మినహాగా స్తబ్దమైపోయినట్లున్న ఆ నిరవప్రకృతిసీమలో మా అడుగుల సవ్వడిగూడా మాకు స్పష్టంగా వినిపిస్తోంది.

ఉన్నట్టుండి నరసప్పగారు "ఇష్షబ్బా!" అంటూ నిట్టూర్చినట్టుగా తోచి వెనుదిరిగి చూదాను.

అడ్డుతగిలిన రాతికి తాకడంతో పొటనవ్రేలికి బాగా దెబ్బ తగిలినట్టుంది. మడిమలదగ్గర కాలిన నొక్కి పట్టుకుని ఆయన బాధను దిగమ్రింగుకుంటున్నారు.

"బలంగా తగల్లేదు కదండీ?" వంగి చూస్తూ అడిగాను.

"ఫరవాలేదు. చిన్నదెబ్బే. గోరు కాస్తా ఎగిరిపోయినట్టుంది. ఐనా ఈ మాత్రం దెబ్బకే తట్టుకోలేకపోతే ఇక జీవితంలో తల బొప్పెలుకట్టే ఎదురుదెబ్బల మాట ఏమిటి? ఈ మధ్య చూపు తిన్నగా ఆనడంలేదు ప్రొద్దుండగానే గూడు చేరుకునేవాణ్ణి. ఆలస్యమైతే నరిసింహులంటే మా పాలేరు. భూతపతికి భృంగిరిటిలా నాకు నరసింహులు దొరికాడు. గంపెడు బిడ్డల సంసారం వాడిది. 'బిడ్డ లెందరురా నరసింహులూ,' అంటే తకిమని చెప్పలేడుగానీ, నిమ్మచెట్లో ఒక కాయ తగ్గితే చప్పున పసిగట్టగలడు...."

ఊరు దగ్గరపడింది.

సందు మొగదలలోనే భర్త రాకకోసం వేచి చూస్తోంది తులశమ్మ.

"ఎంతగా అబ్బాయితో మాటల్లో పడితేమాత్రం ప్రొద్దు పోయేదీ వచ్చేదీ తెలియదటండీ?"

"నిజంగానే తెలిసింది గాదు ఒకవేళ తెలిసినా తోడుగా అబ్బాయి ఉన్నాడు గనుక మరేం భయం లేదనుకున్నానేమో?"

"మంచిపని చేశారు గానీ పొంతపైన వేడినీళ్ళున్నాయి. కాళ్ళ చేతులు కడుక్కొని మీ పనులన్నీ ముగించండి. భోజనాలు వడ్డిస్తాను..."

అవతల బంధువు నా కోసం వేచివుంటాడు గనుక భోజనానంతరం కలుసుకుంటానని చెప్పి సెలవు తీసికోడానికి ప్రయత్నించాను.

నరసప్పగారు ససేమిరా వీల్లేదు అన్నారు. "బాగుందిలే వరస. పొలాల్లో వుత్తుత్తి భోజనం పెట్టి, నిజం భోజనం మాట వచ్చేసరికి నిన్ను వదిలించుకోమంటావట్రా రాజూ! అదేం వీలు కాదు ఈ ఊరిలో మాకు ఏడేళ్ళకుగాని ఒక అతిథి... దొరకడు. ఈ పూట నువ్విక్కడే భోజనం చేయాలి..."

పెరట్లోకి వెళ్ళి ముఖప్రక్షాళనం గావించుకుని తిరిగి వచ్చారు నరసప్పగారు. అది అయిదంకణాల పూరిల్లు. అందులో రెండొంకణాల మేరకు అవొక గదిగా ప్రత్యేకింపబడింది. తలుపు త్రోసి "అడుగుపెడుతూ వస్తావుట్రా రాజూ!" అన్నారు.

లోపలికి ప్రవేశించకమునుపే అది దేవరిల్లులాంటిదని అర్థమైంది కానీ దాని నంత నిండుగా సంతరించుకోడానికి వెనుకనున్న ప్రయత్నం ఏ పాటిదన్న విషయం లోపలికి వెళ్ళిన తర్వాతగానీ తెలిసింది గాదు. ద్వారానికెదురుగా ఉన్న గోడ కానుకుని గోడ పొడుగునా ఒక సన్నటి అరుగు. ఆ అరుగుపైన ఈ చివర పరమశివుని పాలరాతి విగ్రహం; ఆ చివర కరుణారసం రూపుదాల్చినట్లున్న బుద్ధభగవానుడి సుందరమూర్తి: మధ్యలో సీతాలక్ష్మణ సహితుడైన కోదండ రాముడు. ఆ రాముని పాద సన్నిధిలో మోకరించి కూర్చున్నట్లున్న హనుమద్విగ్రహం. ఇవిగాక మహత్తర పౌరాణిక సంఘటనలను జ్ఞప్తికి తెస్తూ గంగావతరణం, గోవర్ధనోద్ధరణా, శివధనుర్భంగం, గీతా ప్రబోధంలాంటి పటాలు గోడలకు వ్రేలాడుతున్నాయి.

కానీ నా చూపు లెంతోసేపు ఆ దేవతామూర్తులపైన నిలిచి వుండలేదు. గదిలో ఒక గోడను పూర్తిగా దృక్పథం నుంచి తప్పించివేస్తూ నిల్చున్న బీరువాల్లో అందంగా అట్టలు తొడుక్కుని, ముచ్చటగా నామాక్షరాలు లిఖింపబడి, ఇతిహాసాలనుండి శతకాలవరకూ విస్తరించివున్న పుస్తకాల ప్రపంచం-అదొక సరస్వతీ సామ్రాజ్యంలా కనిపిస్తోంది.

నరసప్పగారు దీపాలు వెలిగించారు. అగరువత్తులు ముట్టించారు. ఒకటి రెండు నిమిషాలపాటు అర్ధనిమీలిత నేత్రాలతో నిశ్చలంగా ఉండిపోయి, తర్వాత హఠాత్తుగా తలపైకెత్తి నావైపు చూదారు.

ఆ చూచిన చూపుల్లో ఏదో చెప్పదలచుకున్నారన్న ఇంగితం స్ఫురించింది.

"ఏమిటండీ మేష్టరుగారూ!" అనబోయాను. కానీ అనలేదు.

"జీవితంలో ఏ సమస్యకైతే పరిష్కారాన్ని ఊహించలేకపోయానో, దానికీనాడు పరిష్కారం కుదిరింది."

అర్థం కావడం లేదు.

"చూస్తున్నావుగా ! నా వయసుడిగిపోయింది. నన్ను నమ్ముకున్న వాళ్ళకందరికీ నేను వేరొక ఆశ్రయాన్ని చూపించవలసిన సమయం సమాసన్నమైంది. ముదిమిలో తల్లిదండ్రులకు బిడ్డలే దిక్కు. నా కా బిడ్డలు లేరు. మా ఆవిడకు

పొలాన్ని చూపించి వెళ్తున్నాను. ఆపొలాలకు నరసింహాల్ని చూపించి వెళ్తున్నాను. ఎటొచ్చీ ఈ పుస్తకాల విషయమే నా కొక సమస్యగా వుండిపోయింది."

అర్ధంగాక అయోమయంగానే ఆయనవంక చూస్తున్నాను.

"నా దొక అజ్ఞాత ప్రపంచం. నా చిరునామా అయినా నీకు తెలియదు. భగవంతుడిలా నిన్నిక్కడికి లాక్కొచ్చాడంటే యిది నిష్కారణంగా జరిగి వుంటుందనుకోను."

దగ్గరగా వచ్చి నా చేతులు రెండింటినీ తన చేతుల్లోకి తీసుకుంటూ అన్నారు—

"వీటిని నీ కప్పగిస్తున్నాను. నా పుస్తకాలను ప్రాణప్రదంగా చూచుకుంటావా రాజూ?"

నరసప్పగారి కంఠం గాద్గదికం అయిపోయింది.

—"యువ" మాసపత్రిక – 1968

—o—